

Дерев'яно Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'яно // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.

Б.В. Дерев'яно,

Завідувач кафедри господарського та екологічного права

Донецького юридичного інституту МВС України,

кандидат юридичних наук, доцент

Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів

Для здійснення будь-якої підприємницької або некомерційної господарської діяльності необхідно мати відокремлене майно. Т.М. Боголіб взагалі вважає, що оскільки для задоволення потреб у послугах сфери вищої освіти потрібні ресурси, то питання про їх збільшення й ефективне використання є центральним в економіці вищої освіти [1, с. 60]. Зрозуміло, що не в меншій мірі надання якісних послуг іншими крім вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) залежить від майнової основи господарювання. У цьому зв'язку М.Н. Курко справедливо вимагає від органів державної влади та органів місцевого самоврядування звернути увагу на потребу у створенні сучасної інфраструктури навчальних закладів (далі – НЗ), модернізацію мережі НЗ та установ, організацій системи освіти, на зміцнення їх матеріальної бази та господарського обслуговування [2, с. 169]. Т.П. Козарь справедливо вважає, що розширення ринку освітніх послуг та підвищення їх якості серед іншого забезпечується станом матеріально-технічної бази [3, с. 110]. Усе це потребує значних інвестицій. Джерелами інвестування на думку Т.М. Боголіб можуть бути державні та зарубіжні субсидії, банківські кредити, кошти замовників і спонсорів, розширення системи грантів, розвиток інноваційних фондів, економічне стимулювання і пільгове оподаткування вищої освіти. Держава має забезпечити оптимальне співвідношення інвестицій із бюджетних і позабюджетних, вітчизняних і зарубіжних джерел, створити відповідну правову базу, щоб не втратити пріоритет національних інтересів в освіті, не послабити її загальносуспільний характер [1, с. 61]. Г.О. Пономаренко визнає, що матеріально-фінансове забезпечення освітньої діяльності сучасної системи ВНЗ МВС України має певні недоліки [4, с. 12]. Не менші проблеми у майновому забезпеченні мають переважна більшість НЗ незалежно від сфери підпорядкування та інших факторів. Проте без відокремленого майна діяльність НЗ неможлива.

Частиною 1 статті 139 ГК України майном визнано сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [5]. У відповідь на питання «Чому правовий режим майна займає особливе місце у складі господарської компетенції приватного ВНЗ ?» Є.В. Булатов та І.М. Острівний відповідають, що він є її фундаментом, основою. Не випадково у частині третій статті 55 ГК України йдеться про те, що суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі відповідних речових прав, а останні відповідно до частини 133 ГК України складають основу правового режиму майна [6, с. 64]. Майнові активи НЗ можуть бути різними і використовуватися на основі різних правових режимів. Ці питання зазвичай активно

Дерев'яно Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'яно // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.

досліджуються у теорії господарського права. Вже названі автори: Є.В. Булатов, Т.М. Боголіб, Т.П. Козарь, М.Н. Курко, І.М. Острівний, Г.О. Пономаренко та інші, посилання на роботи яких є у статті: О.О. Кулініч, О.А. Кратт, П.В. Нестеренко, Є.А. Огаренко, В.Є. Сафонова, В.Я. Тацій та інші з різних сторін розглядали майнові аспекти діяльності НЗ. Проте все одно питання правового регулювання підвищення ефективності використання майна НЗ з метою отримання конкурентних переваг залишаються малодослідженими та такими, що вимагають окремої уваги.

Тому ціллю статті є на основі аналізу правового режиму та форми власності майна НЗ визначити шляхи та надати пропозиції щодо правового забезпечення підвищення вартості й ефективності використання майна НЗ.

У НЗ обов'язково є майно, яким вони користуються при наданні різних основних і додаткових послуг. ГК України передбачив можливість суб'єктів господарювання володіти, користуватися та розпоряджатися майном на основі права власності, господарського відання та оперативного управління. Проте ГК України не забороняє здійснення господарської діяльності на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених ЦК України.

Спеціальне законодавство про освіту також визначає правові засади господарювання з використанням різного майна. Так, у Законі України «Про освіту» статтею 63 «Матеріально-технічна база навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти» передбачено, що матеріально-технічна база НЗ та установ, організацій, підприємств системи освіти включає будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, службове житло та інші цінності. Майно НЗ та установ, організацій, підприємств системи освіти належить їм на правах, визначених чинним законодавством. У пункті 3 цієї статті вказано, що НЗ самостійно розпоряджаються прибутками від господарської та іншої передбаченої їх статутами діяльності [7]. Тобто цим Законом вбачається можливість існування і підприємницьких, і неприбуткових НЗ.

У Законі України «Про вищу освіту» статтею 63 «Правовий режим майна вищих навчальних закладів» передбачено, що за ВНЗ з метою забезпечення діяльності, передбаченої його статутом, і відповідно до закону та його організаційно-правової форми власником (власниками) закріплюються на правах оперативного управління або передаються у власність будівлі, споруди, майнові комплекси, обладнання, а також інше необхідне майно. Майно, що закріплене за ВНЗ державної або комунальної форми власності, а також доходи від використання цього майна належать ВНЗ на правах оперативного управління. ВНЗ державної та комунальної форм власності самостійно розпоряджається доходами та іншими надходженнями, одержаними від надання дозволених законодавством платних послуг. Таке розпорядження включає в себе право придбання майна та його використання на підставі договорів тощо [8]. А це прямо вказує на некомерційний характер діяльності ВНЗ. А отже, у ВНЗ майно може бути на праві власності, праві оперативного управління, а також в оренді, лізингу, концесії. А НЗ, які є суб'єктами підприємницької діяльності, крім цих правових режимів можуть володіти, користуватися та розпоряджатися майном на праві господарського відання.

Вибір того чи іншого правового режиму майна НЗ може серед іншого залежати від форми власності, на основі якої господарюють НЗ. Якщо до початку 1990-х років

усі НЗ знаходилися у державній власності, то тепер і серед суб'єктів дошкільної, шкільної, професійної, вищої освіти присутні НЗ різних форм власності. Крім державної НЗ законодавством не заборонено утворюватися на основі комунальної, колективної та приватної власності. На ринку загальноосвітніх НЗ приватна форма власності почала активно поширюватися із середини 1990-х років¹. При цьому поширення приватних загальноосвітніх НЗ по території України проходило нерівномірно. Так, кількість приватних загальноосвітніх НЗ у 2002-2003 навчальному році становила 267. Найбільша їх кількість зосереджувалася в АРК, Дніпропетровській та Донецькій областях – по 25, Одеській – 29, Харківській – 24, місті Києві – 36. У Волинській і Рівненській областях приватних загальноосвітніх НЗ у цей час не було взагалі [9, с. 216]. Зрозуміло, що у сфері вищої освіти питома вага недержавних НЗ у загальній масі більша. Вважаємо, що все ж таки переважна більшість НЗ повинна залишатися у державній формі власності. Проте це питання є дискусійним. Не дає однозначної підказки і зарубіжний досвід. Так, у Республіці Білорусь систему освіти складає державна та приватна освіта. Проте ні Закон «Про освіту», ані Закон «Про вищу освіту» Республіки Білорусь не визначають правовий статус приватної освіти. У цих актах лише вказується, що освіта здійснюється «державними чи приватними установами освіти», «ВНЗ можуть бути державними або приватної форми власності». У США існує більш ніж 1550 приватних університетів та коледжів з чотирирічним строком навчання. Приватний сектор освіти представлений великими престижними університетами (Гарвардським, Єльським тощо). Кількість державних університетів та коледжів перевищує 600. У Скандинавських країнах і ФРН ВНЗ в основному належать до державного сектора. Недержавний сектор ФРН представлений великими корпоративними ВНЗ (Люфтганза). Однак в Японії навпаки – більша частина університетського сектора належить до недержавної форми власності, основна маса якого знаходиться у віданні фірм, корпорацій [10, с. 43].

Діяльність недержавних ВНЗ визначається законодавчими актами або конституціями держав. У Данії право родичів засновувати недержавні школи і учити в них дітей було встановлено Конституцією ще в 1814 році. У Франції існує серія законодавчих актів, які дають змогу родичам, релігійним та іншим організаціям відкривати недержавні НЗ. У ФРН право відкривати приватні школи підтверджено статтею 7 Конституції 1949 року. У США і Великій Британії нема спеціальних конституційних статей про недержавні НЗ, але право на їх створення підтверджується законодавчими актами (наприклад, воно признається «Актом про освіту» від 1944 року) [10, с. 43-44]. Університети, як і різні школи ФРН, в основній своїй масі – державні установи [10, с. 45].

Отже, у європейських країнах та США на ринку послуг у сфері освіти присутні приватні та державні НЗ. При цьому державні НЗ переважають. У Японії переважають НЗ, які працюють, використовуючи майно на праві господарського відання. А власниками такого майна є корпорації, об'єднання підприємств та інші НЗ, зацікавлені у підготовці для себе якісних фахівців. Тут складно однозначно визначити яка схема більш ефективна. Скоріше за все формування цих схем відбулося спонтанно,

¹ Мережа загальноосвітніх НЗ недержавної форми власності до 2001 року, порівнюючи з 1996 роком, збільшилася на 50% [9, с. 218].

створивши певний звичай. В Україні правовий звичай складається у бік існування НЗ, утворених на основі різних форм власності. Проте НЗ державної форми власності превалюють. Вважаємо, що в сучасних українських реаліях зарано вести мову про повну заміну державних НЗ тими, що працюють на основі приватного, комунального або колективного майна. І взагалі відстоювання національних стратегічних інтересів повинно спиратися саме на НЗ державної форми власності. Тому на сьогодні саме державні НЗ потребують захисту. При цьому доцільно захищати не певну кількість державних НЗ, а певну кількість учнів, вихованців, студентів тощо, які навчаються у державних НЗ і складають певну частку від загальної кількості у певному місті чи регіоні України (інакше може виникнути ситуація, коли із шести шкіл невеликого міста одна працюватиме на основі приватної форми власності, однак у ній навчатиметься більша кількість учнів, ніж у п'яти інших разом). Вважаємо, що разом кількість місць в НЗ державної і комунальної форми власності (незалежно від джерела фінансування навчання – за рахунок державного замовлення чи за рахунок коштів громадян чи суб'єктів господарювання) одного виду повинні становити не менш ніж 80%. Така норма має бути закріплена у статті 63 Закону України «Про освіту».

У будь-якому випадку майно НЗ повинно працювати на максимальне задоволення потреб споживачів їхніх послуг. У цьому зв'язку необхідно сказати, що у сучасному конкурентному світі якість майна НЗ часто напряму впливає на обрання потенційними споживачами того чи іншого НЗ в якості надавача цих послуг.

Вітчизняні економісти вважають послуги НЗ освітніми продуктами і вказують, що навіть місцезнаходження ВНЗ в місті, стан вузівських будівель і споруд, ступінь оснащення його класів та лабораторій сучасним обладнанням безсумнівно позначаються на успішності продажів освітніх продуктів. Хоча майбутні студенти та їх батьки приймають рішення про вибір ВНЗ не за фронтом його будівлі, проте привабливий вестибюль, зручне розташування ВНЗ відносно транспортних вузлів міста, відмінно обладнані аудиторії, навіть клумби перед входом до ВНЗ та інше, що демонструється під час проведення дня відкритих дверей, може вплинути на прийняття рішення абітурієнтами та їх батьками. Тут також слід відмітити обмеженість вибору, який має ВНЗ. Будівництво нових корпусів в центрі великого мегаполісу часто є непосильним завданням навіть для відомого державного ВНЗ. Нові недержавні ВНЗ частіше за все взагалі не мають своїх приміщень, а орендують різні, іноді не зовсім пристосовані будівлі. Тим більш важливо зробити все, що в змозі зробити ВНЗ, з благоустрою і прибирання території, чистоти і обладнання приміщень, устаткування лабораторій і т.п. [11, с. 376-377]. Тим більше слідкувати за якістю майна, що використовується НЗ, необхідно у зв'язку із конкуренцією за «VIP-студентів» із зарубіжними НЗ, які мають більш сучасну та розгалужену майнову базу.

У США університети володіють значними коштами, що дає їм можливість здійснювати важливі і дорогі проекти, у т.ч. у галузі космонавтики, ядерної енергетики. Річний бюджет ряду університетів перевищує бюджет деяких країн. Викладацький склад багатьох університетів і коледжів включає провідних учених, серед яких – лауреати Нобелівської премії, автори важливих відкриттів і винаходів. Тому до ВНЗ США прагне вступити багато випускників середніх шкіл із країн Європи, Азії, Африки, Латинської Америки, Австралії, бажаючі отримати знання в галузі новітніх досягнень науки і техніки [12, с. 71-72]. Безумовно, із майновою

основою господарювання таких НЗ, якими є більшість ВНЗ Великої Британії, США, ФРН та деяких інших розвинених країн, конкурувати достатньо складно. Проте перші кроки на цьому шляху в Україні уже мають місце. Так, вітчизняні економісти констатують, що відокремлення в суспільстві так званих суспільних прошарків призвело й до розшарування ВНЗ. З'явилися «елітні» та «недорогі» ВНЗ. Престижні НЗ мають відповідний сервіс (стоянки для авто, готелі, кафе, послуги психолога, проходження практики за кордоном, індивідуальне навчання та ін.), у приміщеннях НЗ зроблені дорогі ремонти. У той час як інші обирають для себе стратегію економії по витратах, орієнтуючись при цьому на широкий ринок і пропонуючи низькі ціни на свої послуги [13, с. 97]. Хоча таке розшарування за розміром та якістю майново-технічної бази суб'єктів сфери освіти крім позитивів має значну кількість негативних моментів, проте його не можна оцінювати однозначно, адже цей процес – об'єктивна суспільно-економічна реальність, із якою обов'язково необхідно рахуватися. У такій ситуації вітчизняні НЗ (особливо ВНЗ) повинні намагатися підвищити розмір статутного фонду та якість основних фондів (у першу чергу обладнання). В іншому випадку як колись український ринок заповнили зарубіжні автомобілі, зарубіжна побутова техніка, як більшість українських банків стали філіями зарубіжних, так само за короткий час українські НЗ можуть бути витіснені зарубіжними навіть на внутрішньому ринку освітніх послуг. Тому В.Я. Тацій пред'являє до вітчизняних ВНЗ вимоги забезпечувати високий рівень науково-викладацької діяльності, належний рівень навчання, наукової діяльності студентів (мати сучасні навчальні корпуси, бібліотеки, інформаційні підрозділи, центри наукових досліджень) тощо; вважає, що потрібно також забезпечити сучасні побутові умови для проживання (гуртожитки, готелі, харчування, медичне обслуговування), створити підрозділи, які впливають на розвиток фізичних і духовних потреб молоді людини (спортивні споруди, стадіон, басейн, палац студентів, студентські творчі клуби та ін.) [14, с. 5].

А.О. Монаєнко справедливо вказує, що на сьогодні наявність необхідного обладнання визначає можливість підготовки фахівців сучасного рівня, залучення замовлень на дослідження і розробки, надання широкого спектру різних (зокрема – унікальних) послуг, товарів, робіт тощо, здачі обладнання в оренду. Володіння виробничими потужностями забезпечує виконання робіт, пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням замовлень (зокрема на серійне виробництво), підтримкою наукоємного бізнесу, інновацій на власних потужностях, забезпеченням НДДКР. Інформаційні ресурси створюють умови для підтримки сучасних освітніх технологій (зокрема дистанційного навчання), реалізації додаткових освітніх послуг, надання послуг з використанням Інтернету. Вони є фундаментом для розробки і реалізації програмних продуктів, баз даних, інформаційних систем, зокрема комерційних, створюють можливість вирішення організаційних і управлінських завдань на сучасному рівні [15, с. 118].

Приміщення утворюють умови для нарощування платного контингенту відповідно до ліцензійних вимог. Наявність площ визначає можливість здачі їх в оренду, організації іншої діяльності, що приносить доходи (наприклад, надання готельних послуг, поселення студентів платної форми навчання, створення інфраструктури проживання – пралень, підприємств побутового обслуговування та ін.). Наявність ділянок для житлового та іншого будівництва дозволяє привертати

інвестиційні ресурси; наявність ділянок для здачі в оренду є необхідною умовою отримання відповідних доходів, землі сільськогосподарського призначення дозволяють здійснювати виробництво продукції та ін. [15, с. 119]. У цьому зв'язку можна навести усього кілька прикладів забезпеченості вітчизняних НЗ сучасними основними фондами освітнього, побутового та іншого призначення:

- у Прикарпатському національному університеті імені В. Стефаника примножується навчально-матеріальна база, яка складається з 13 навчально-лабораторних корпусів, шести гуртожитків на 2,5 тисячі місць, санаторію-профілакторію, комплексів їдальень-кафе, спортивно-оздоровчих комплексів, стадіонів, спортивних залів, басейну, лижної бази, студентського центру культури та дозвілля [16];

- Національний університет «Юридична академія України імені Я. Мудрого» постійно підвищує рівень фізичної культури студентів, залучає їх до великого спорту, маючи два спортивних комплекси з басейном, тренажерними та ігровими залами, тиром [17, с. 43];

- Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького має дев'ять навчальних корпусів, спортивний комплекс, два навчально-науково-виробничих центри, чотири студентських гуртожитки, пансіонат «Ксеня» у Карпатах. Територія університету розташована у центрі Львова, навчальні корпуси, студентське містечко, бібліотека, їдальня, спортивний комплекс, церква Святої Трійці – у парковій зоні. Спортивний комплекс має 4 спортивні зали площею 1620 кв. метрів, їх одноразова пропускна здатність становить 160 студентів [18, с. 8];

- один із перших ВНЗ приватної форми власності – Європейський університет – має сучасну матеріально-технічну базу для організації навчального процесу, видавничий центр, сучасну комп'ютеризовану бібліотеку, низку медичних закладів, комфортабельні гуртожитки, а також туристично-оздоровчі комплекси під Києвом – «Озерне» та в Карпатах – «Едельвейс» [19, с. 33];

- Донецький юридичний інститут МВС України має 3 навчальні бази у різних районах Донецька, чотири спортивних зали, два тир, потужну комп'ютеризовану бібліотеку, чотири гуртожитки, дві їдальні (добудовується третя, яка буде обладнана надсучасною технікою та меблями), два стадіони, у 2011 році введено в експлуатацію житловий триповерховий будинок на 19 сучасних квартир, проводиться будівництво сучасного медичного центру та басейну.

Як видно лише із п'яти випадкових прикладів, у різних регіонах України ВНЗ намагаються крім загальнонавчальних та наукових основних фондів мати у своєму розпорядженні основні фонди побутового, спортивно-фізкультурного та рекреаційного призначення. На сьогодні це ті фонди, які надають НЗ конкурентні переваги. В четвертому прикладі представлено ВНЗ приватної форми власності.

У всіх прикладах мова велася про майнову базу ВНЗ. Проте й інші НЗ також у своїй діяльності повинні мати достатню майнову базу. І в її межах мають знаходитися сучасні засоби навчання та виховання, за допомогою яких можна надавати освітні послуги. Зокрема А. Кутиркін серед таких засобів правового виховання дітей дошкільного віку пропонує використовувати настільні ігри, відеоматеріали, підручники, казки, комікси, комп'ютерні ігри тощо, які відтворюють судову систему, систему місцевого та державного управління [20, с. 165-167]. До застосування цих засобів (особливо відеоматеріалів, коміксів та комп'ютерних ігор) слід ставитися

обережно, проте сама пропозиція корисна тим, що на її основі можна підтвердити висновок про необхідність усім НЗ у складі майна мати сучасні засоби навчання та інші основні фонди, що забезпечать виконання головних завдань НЗ. У збільшенні майнової бази НЗ крім них самих повинні бути зацікавлені держава і суспільство. Проте якщо держава повинна фінансувати сферу освіти, а тому й за посередництва відповідних міністерств здійснювати забезпечення НЗ майном, то недержавні суб'єкти господарювання та окремі громадяни й іноземці не мають зобов'язань щодо забезпечення майном українських НЗ. Здійснювати це вони можуть із власної ініціативи і з певною власною метою. Ця мета може мати позитивну природу, а може і навпаки. Наприклад, іноземні суб'єкти господарювання і громадяни-іноземці можуть безоплатно надавати українським НЗ майно, що є морально або фізично застарілим; що вимагає непомірних за сучасними вимогами витрат енергії та інших ресурсів; що не виконує належним чином своїх функцій; що стимулює засвоєння учнями знань, вироблення вмінь і навичок, які деформують особистість та/або готують слабого фахівця тощо. Таке майно складає загальний обсяг іноземних інвестицій. Проте менша частина майна, що передається НЗ іншими суб'єктами господарювання і громадянами, має інноваційний характер. Саме таке майно пропонуємо вважати перспективними майновими активами НЗ. Питання щодо їх перспективності повинні визначати спеціальні підрозділи у складі МОНмолодьспорт, види і компетенція яких вимагає окремого дослідження у межах науки адміністративного права. А для стимулювання економічного інтересу наявних і потенційних інвесторів, які передають НЗ перспективні майнові активи, пропонуємо закріпити у Податковому кодексі України податкові пільги для таких суб'єктів господарювання. Зокрема можна запропонувати норму, згідно з якою із суми чистого прибутку суб'єкта господарювання, що дорівнює остаточній вартості майна, переданого НЗ в якості перспективного майнового активу, податок на прибуток буде стягуватися за ставкою 0%.

Однак наявність коштовних основних фондів у НЗ, відповідність їх сучасним технічним, технологічним, інформаційним вимогам, віднесення їх до перспективних майнових активів НЗ ще не гарантує отримання конкурентних переваг на ринку освітніх та інших послуг. Не менш важливим є підвищення ефективності використання цього майна керівництвом та працівниками НЗ.

В.Є. Сафонова, досліджуючи питання ефективності використання майна ВНЗ, робить висновок, що економічну ефективність потрібно розглядати:

- по-перше, з позиції кращого, більш раціонального використання ресурсів в галузі вищої освіти в цілому, в кожній її ланці й освітній установі;
- по-друге, з точки зору безпосереднього внеску працівників вищої освіти у виробництво і підвищення якості освітніх послуг, у створення національного доходу країни;
- по-третє, з боку того приросту обсягу матеріальних благ, який забезпечується завдяки підвищенню освітнього рівня працівників для всіх інших галузей народного господарства;
- по-четверте, з позиції абсолютного і відносного зниження витрат ресурсів у галузях матеріального виробництва від нових науково-технічних розробок, які здійснюються спеціалістами в інших галузях [21, с. 380].

Деревянко Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Деревянко // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.

Отже, майно суб'єктів господарювання - НЗ повинно окупатися – приносити НЗ, який ним володіє, користується, а може ще й розпоряджається, більші матеріальні та нематеріальні доходи і переваги у порівнянні із його власною вартістю. Взагалі ефективність використання майнової бази НЗ пов'язана з інноваційним розвитком останніх. Є.А. Огаренком серед стратегічних напрямів розвитку вищої освіти пропонується зміцнення і модернізація матеріально-технічної бази й інфраструктури освітніх установ. Визнана необхідність включення у глобальну мережу Інтернет і локальні інформаційні мережі, забезпечення ВНЗ сучасним обладнанням, приладами, матеріалами. Особлива увага приділяється розвитку в українській вищій школі наукових досліджень і розробок, що здійснюють вирішальний вплив на зміцнення кадрового і технологічного рівня господарського комплексу країни [22, с. 70]. А П.В. Нестеренко у дисертаційному дослідженні на тему «ВНЗ як суб'єкти майнових правовідносин» пунктом новизни найвищого рівня пропонує передавати майно державних та приватних ВНЗ, яке не використовується при провадженні освітньої діяльності, на підставі договору в управління СПД, який збереже це майно, буде використовувати його за цільовим призначенням, а отримані прибутки від його використання у господарському обороті передасть власникові ВНЗ або вигодонабувачу, в якості якого може виступати ВНЗ. Автором також запропоновано «...застосування інституту управління майном для управління майном ВНЗ, за допомогою якого держава, територіальна громада, юридична або фізична особа як засновники ВНЗ зможуть безпосередньо залучити управителя (СПД) до управління майном, яке знаходиться у державній, комунальній або приватній власності, на користь ВНЗ. ВНЗ у цьому випадку буде виступати вигодонабувачем за договором управління майном» [23]. Такі пропозиції виглядають цілком слушними з огляду на можливу відсутність знань та навичок механізмів здійснення підприємницької діяльності у керівництва НЗ. Але з іншого боку, у першого керівника НЗ будь-якого рівня обов'язково є заступники або працівники, які знають різні напрями діяльності НЗ і є у них професіоналами (головний економіст, юрисконсульт, головний бухгалтер, завідувач господарством, комірник, завідувач гаражем тощо). Обов'язком цих осіб є допомога керівнику НЗ в організації максимально ефективного використання майна НЗ. Тому наведений аргумент на користь передання ВНЗ майна для управління СПД не є основним. Скоріше тут може виникнути питання, згідно з яким ВНЗ державної або комунальної форми власності мають майно на праві оперативного управління, що не дозволяє використовувати це майно самому ВНЗ у підприємницькій діяльності (у цьому зв'язку можна навести приклад, коли у статуті кількох державних ВНЗ було вказано, що майно знаходиться на праві оперативного управління. При цьому такі ВНЗ на основі своїх будівельних підрозділів та бригад утворювали нові суб'єкти господарювання, у статутних документах яких вказувалося, що вони господарюють на основі майна, переданого їм ВНЗ на праві господарського відання. Тобто зновутворені будівельні фірми були суб'єктами господарювання - СПД. Така ситуація мала місце у багатьох містах України через недогляд державних реєстраторів та незнання ними загальнотеоретичного правила, згідно з яким майно, що знаходиться у суб'єкта господарювання на більш низькому правовому режимі, не може бути передано іншому суб'єкту господарювання для використання на більш високому правовому режимі. На сьогоднішній день така ситуація не має місця). Проте крім передачі майна

Дерев'яно Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'яно // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.

СПД жодним НПА не заборонено НЗ передавати майно в оренду (якщо майно у НЗ на праві господарського відання або оперативного управління – то за умови отримання згоди власника згідно із установчими документами НЗ та НПА).

Отже, розгляд майнової основи господарювання НЗ дозволяє зробити наступні висновки:

- кожен суб'єкт господарювання у сфері освіти має майно, необхідне для виконання своїх завдань. Майно може бути у НЗ на праві власності, господарського відання, оперативного управління, в оренді, концесії, лізингу. У ВНЗ майно не може бути на праві господарського відання;

- майно НЗ може бути державної, комунальної, колективної та приватної власності. Для України як і для більшості країн Європи та США більш вірною буде ситуація, за якої переважна більшість НЗ будуть діяти на основі майна державної форми власності. Для захисту такої позиції необхідне пряме закріплення у законодавстві про освіту положень, які встановлять максимальний відсоток місць у недержавних НЗ кожного виду у межах кожного населеного пункту України;

- для ефективного конкурування (хоча б на внутрішньому ринку) із НЗ економічно розвинених країн необхідно підвищувати вартість та якість майна вітчизняних НЗ. Важливе значення для конкуренції має не тільки майно безпосередньо навчального призначення, проте і майно, що використовується для забезпечення якісного побуту та відпочинку студентів та інших споживачів послуг НЗ. Держава і територіальні громади повинні сприяти закупівлі нового обладнання та інших основних фондів для НЗ, а суб'єкти господарювання, що будуть безкоштовно передавати перспективні майнові активи НЗ, повинні отримувати податкові пільги, які необхідно закріпити у Податковому кодексі України;

- лише наявність у НЗ перспективних майнових активів ще не свідчить про їх ефективне використання. Для підвищення ефективності використання майна НЗ запропоновано майнові активи, що тимчасово не використовуються НЗ, передавати в управління або оренду СПД на основі відповідних договорів.

Взагалі питання управління майном НЗ є важливими і складними. Вони залежать від загальних аспектів організації внутрішнього управління НЗ. Тому наступні питання, які потребують негайного дослідження, пов'язані з правовим регулюванням організації діяльності органів НЗ, а також із формулюванням пропозицій до Податкового кодексу України, уточненням компетенції окремих підрозділів МОНмолодьспорт та ін.

Список використаних джерел

1. Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої освіти / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 8. — С. 57—61.
2. Курко М.Н. Державне управління у галузі вищої освіти України / М.Н. Курко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 3. — С. 164—172.
3. Козарь Т.П. Сучасна парадигма формування освітньої політики держави в Україні / Т.П. Козарь // Економіка та держава. — 2009. — № 7. — С. 110—112.
4. Пономаренко Г.О. Діяльність відомчих вищих навчальних закладів щодо реалізації кадрової політики МВС України / Г.О. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — Вип. 45. — С. 6—13.

Дерев'яно Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів / Б. В. Дерев'яно // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 4. — С. 56—65.

5. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18—22. — Ст. 144.
6. Булатов Е.В. Структура хозяйственно-правового статуса высших учебных заведений частной формы собственности / Е.В. Булатов, И.Н. Остривный // Економіка та право. — 2010. — № 1. — С. 61—66.
7. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 року № 1060—XII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 34. — Ст. 451.
8. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 року № 2984—III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 20. — Ст. 134.
9. Біденко Н. Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності / Н. Біденко // Наукові записки. Серія: Історичні науки. — 2009. — Вип. 12. — С. 213—225. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_i/Ist/2009_12/statty/24.pdf
10. Кулініч О.О. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації права на вищу освіту / О.О. Кулініч // Вісник Запорізького національного університету. — 2010. — № 2. — С. 41—49.
11. Сафонова В.Є. Дієві аспекти підвищення конкурентоспроможності ВНЗ на основі організації його маркетингової діяльності / В.Є. Сафонова // Університетські наукові записки. — 2009. — № 3 (31). — С. 373—378.
12. Боголіб Т.М. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти у США / Т.М. Боголіб // Фінанси України. — 2010. — № 2. — С. 70—82.
13. Кратт О.А. Градієнти соціально-економічного потенціалу вищої школи: формування та реалізація / О.А. Кратт, М.В. Артюхіна // Економіка та право. — 2008. — № 3. — С. 94—98.
14. Тацій В. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій / В. Тацій // Право України. — 2009. — № 1. — С. 4—8.
15. Монаєнко А.О. Особливості позабюджетної діяльності вищих навчальних закладів / А.О. Монаєнко // Наше право. — 2009. — № 4. (Ч. 1). — С. 116—119.
16. Білоус О. Прикарпатський осередок новітніх знань / О. Білоус // Віче. — 2010. — № 19 (280). — С. 24.
17. Тацій В. Флагман юридичної освіти України / В. Тацій // Вісник державної служби України. — 2005. — № 2. — С. 41—43.
18. Гунчак В. Університет – кузня елітарних кадрів / В. Гунчак // Вища школа. — 2011. — № 7—8. — С. 7—18.
19. Петькун С. Європейська освіта: від ідеї – до самоствердження та визнання / С. Петькун // Віче. — 2011. — № 21. — С. 32—33.
20. Кутиркін А. Правове виховання дітей дошкільного віку / А. Кутиркін // Право України. — 2009. — № 4. — С. 164—169.
21. Сафонова В.Є. Теоретичне обґрунтування економічної ефективності вищої освіти / В.Є. Сафонова // Університетські наукові записки. — 2009. — № 2 (30). — С. 378—381.
22. Огаренко Є.А. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання сфери вищої освіти в Україні // Наше право. — 2009. — № 3. — С. 65—71.
23. Нестеренко П.В. Вищі навчальні заклади як суб'єкти майнових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Харківський національний університет внутрішніх справ МВС України. — Х., 2008. — 20 с.